

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ ТА ОБЛІКУ**

Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

Навчально-методичні матеріали

для практичних занять
по дисципліні «Місцеві фінанси»
для здобувачів вищої освіти на першому
(бакалаврському) рівні спеціальності
072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

ТЕРНОПІЛЬ – ЗУНУ – 2022

Навчально-методичні матеріали для практичних занять по дисципліні «Місцеві фінанси» для здобувачів вищої освіти на першому (бакалаврському) рівні спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Тернопіль: ЗУНУ, 2022. 50 с.

Укладач:

Кириленко Ольга Павлівна, д. е. н., професор, завідувач кафедри фінансів ім. С. І. Юрія Західноукраїнського національного університету.

Відповідальна за випуск: **Кириленко Ольга Павлівна**, д. е. н., професор, завідувач кафедри фінансів ім. С. І. Юрія Західноукраїнського національного університету.

Рецензенти:

Горин В. П., д. е. н., доцент, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія Західноукраїнського національного університету.

Кучер Н. П., начальник фінансового управління Тернопільської міської ради.

Навчально-методичні матеріали розглянуто і рекомендовано до друку: кафедрою фінансів ім. С. І. Юрія Західноукраїнського національного університету, протокол № 7 від 8 грудня 2021 р.

© Кириленко О. П., 2022

© ЗУНУ, 2022

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «МІСЦЕВІ ФІНАНСИ»
Структура залікового кредиту

Денна форма навчання

	Кількість годин		
	Лекції	Практичні заняття	СРС
Змістовий модуль 1			
Тема 1. Місцеві фінанси, їх сутність, склад і місце у фінансовій системі держави	2	2	2
Тема 2: Державна регіональна політика: зміст, цілі та роль у розвитку місцевого самоврядування	2	2	2
Тема 3: Децентралізація влади в Україні та її вплив на місцеві фінанси	2	2	2
Тема 4. Фінансова політика органів місцевого самоврядування	2	2	2
Тема 5. Фінансові ресурси органів місцевого самоврядування	2	2	2
Тема 6. Формування доходів місцевих бюджетів	2	2	2
Тема 7. Місцеві податки і збори в доходах місцевих бюджетів	2	2	2
Тема 8. Міжбюджетні трансферти у фінансовому забезпеченні органів місцевого самоврядування	4	4	2
Тема 9. Система видатків місцевих бюджетів	2	2	2
Тема 10. Бюджетний процес на місцевому рівні	2	2	2
Змістовий модуль 2			
Тема 11: Складання проекту місцевого бюджету	2	2	2
Тема 12: Форми участі громадян у бюджетному процесі	2	2	2
Тема 13: Формування і реалізація бюджетів участі	2	2	2
Тема 14. Основи складання бюджету для громадян	2	2	2
Тема 15. Бюджетна прозорість: суть, значення та шляхи підвищення	2	2	2
Тема 16. Місцеві запозичення в Україні	2	2	2
Тема 17. Фінансове забезпечення підприємств комунальної власності	4	4	4
Тема 18. Фінансовий контроль на місцевому рівні	2	2	2
Тема 19. Корупційні ризики в управлінні місцевими фінансами	2	2	2
Тема 20. Міжнародні стандарти організації місцевих фінансів. Місцеві фінанси зарубіжних країн	6	6	4
Разом	48	48	44

Заочна форма навчання

	Кількість годин		
	Лекції	Практичні заняття	СРС
Змістовий модуль 1			
Тема 1. Місцеві фінанси, їх сутність, склад і місце у фінансовій системі держави	2	1	6
Тема 2: Державна регіональна політика: зміст, цілі та роль у розвитку місцевого самоврядування			6
Тема 3: Децентралізація влади в Україні та її вплив на місцеві фінанси			8
Тема 4. Фінансова політика органів місцевого самоврядування			8
Тема 5. Фінансові ресурси органів місцевого самоврядування	2	1	8
Тема 6. Формування доходів місцевих бюджетів			8
Тема 7. Місцеві податки і збори в доходах місцевих бюджетів			6
Тема 8. Міжбюджетні трансферти у фінансовому забезпеченні органів місцевого самоврядування			8
Тема 9. Система видатків місцевих бюджетів			8
Тема 10. Бюджетний процес на місцевому рівні			8
Змістовий модуль 2			
Тема 11: Складання проекту місцевого бюджету			6
Тема 12: Форми участі громадян у бюджетному процесі			6
Тема 13: Формування і реалізація бюджетів участі			6
Тема 14. Основи складання бюджету для громадян			6
Тема 15. Бюджетна прозорість: суть, значення та шляхи підвищення			8
Тема 16. Місцеві запозичення в Україні			6
Тема 17. Фінансове забезпечення підприємств комунальної власності			8
Тема 18. Фінансовий контроль на місцевому рівні			8
Тема 19. Корупційні ризики в управлінні місцевими фінансами			8
Тема 20. Міжнародні стандарти організації місцевих фінансів. Місцеві фінанси зарубіжних країн			8
Разом	4	2	144

ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ДЕННА ФОРМА

Практичне заняття № 1

Тема: МІСЦЕВІ ФІНАНСИ: СУТНІСТЬ, СКЛАД І РОЛЬ У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ ДЕРЖАВИ

Мета: вивчити основи формування інституту місцевого самоврядування; ознайомитись із основами теорії, функціями та принципами місцевих фінансів; розглянути основні законодавчі документи, які регламентують функціонування інституту місцевого самоврядування в нашій державі.

Питання для обговорення:

1. Формування інституту місцевого самоврядування і місцеві фінанси.
2. Основи теорії місцевих фінансів.
3. Функції та роль місцевих фінансів.
4. Принципи організації місцевих фінансів та склад місцевих фінансових інститутів.
5. Нормативно-правове регулювання місцевих фінансів.

Глосарій:

Місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Територіальна громада – жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр

Місцеві фінанси – це система економічних відносин, пов'язаних з формуванням, розподілом та використанням фінансових ресурсів, необхідних органам місцевого самоврядування для виконання покладених на неї завдань.

Функції місцевих фінансів – розподільча, контрольна і стимулююча.

Принципи організації місцевих фінансів:

- розмежування функцій і повноважень між державною владою та місцевим самоврядуванням;
- розподіл доходів і видатків між державним і місцевими бюджетами;
- надання відповідних власних дохідних джерел органам місцевого самоврядування;
- самостійність у формуванні та використанні фінансових ресурсів;
- державна фінансова підтримка несамоодостатніх територіальних громад, фінансове вирівнювання;
- стимулювання збільшення доходів як державного, так і місцевих бюджетів;
- раціональне і економне використання матеріальних і фінансових ресурсів;
- контроль за використанням наявних ресурсів;
- гласність і відкритість у формуванні та використанні фінансових ресурсів.

Місцеві фінансові інститути: місцеві бюджети; місцеві податки і збори; цільові фонди органів місцевого самоврядування; місцевий кредит; місцеві позики; об'єкти комунальної власності.

Література:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>.
2. Європейська хартія про місцеве самоврядування від 15.10.1985 р. URL: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=52493&cat_id=51705.
3. Зайчикова В. В. Місцеві фінанси України та європейських країн. К.: НДФІ, 2007. 299 с.
4. Закон України “Про асоціації органів місцевого самоврядування” від 16.04.2009 р. №1275-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1275-17>.
5. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” від 21.05.1997 р. №280/97-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=280%2F97-%E2%F0>.
6. Закон України “Про добровільне об'єднання територіальних громад” від 05.02.2015 р. №157-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
7. Закон України “Про співробітництво територіальних громад” від 17.06.2014 р. №1508-VII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>.
8. Закон України “Про відкритість використання публічних коштів” від 15.09.2015 р. № 679-VIII URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/183-19>.
9. Кнейслер О., Спасів Н., Кізима Т. Фінанси об'єднаних територіальних громад у фінансовій системі України. *Світ фінансів*. 2020. № 1 (62). С. 8-19.
10. Кузькін Є. Ю. Організаційно-економічне забезпечення формування фіскальних повноважень та відповідальності територіальних громад України. *Актуальні проблеми економіки*. 2019. №1 (211). С. 72-81.
11. Місцеві фінанси: підруч. / за ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. 2-ге вид., доп. і перероб. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2015. 448 с.

12. Циммеранн Х. Муниципальные финансы: Учебник / Пер. с нем. М.: Издательство «Дело и Сервис». 2003. 352 с.
13. Щур Р. І. Фінанси об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації в Україні. Монографія. Тернопіль: Осадца Ю. В. 2019. 394 с.
14. Boyne G. Local government Structure and Performance: Lessons from America. *Public Administration*. Autumn. 1992. P. 333–357.
15. Hart D. Theories of Government Related to Decentralization and Citizen Participation. *Public Administration Review*. XXXII (special issue, October, 1972). 622p.
16. Samuelson P. A. The Pure Theory of Public Expenditure. *Review of Economics and Statistics*. 1954. № 4. P. 387–399.

Практичне заняття № 2

Тема: ДЕРЖАВНА РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА: ЗМІСТ, ЦІЛІ ТА РОЛЬ У РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Мета: вивчити зміст, мету, принципи, об'єкти та суб'єкти державної регіональної політики України; визначити вплив державної регіональної політики на місцеві фінанси; ознайомитись із Державною стратегією регіонального розвитку України на 2021-2027 роки; з'ясувати стан та проблеми фінансового забезпечення державної регіональної політики; розглянути регіональні стратегії розвитку.

Питання для обговорення:

1. Зміст, мета, принципи, об'єкти та суб'єкти державної регіональної політики України.
2. Вплив державної регіональної політики на місцеві фінанси.
3. Напрямки регіональної політики України на період до 2027 року.
4. Фінансове забезпечення державної регіональної політики.
5. Моніторинг реалізації державної регіональної політики.

Глосарій:

Державна регіональна політика – система цілей, заходів, засобів та узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб для забезпечення високого рівня якості життя людей на всій території України з урахуванням природних, історичних, екологічних, економічних, географічних, демографічних та інших особливостей регіонів, їх етнічної і культурної самобутності.

Регіон – це територія Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя.

Мета державної регіональної політики – створення умов для динамічного, збалансованого розвитку України та її регіонів, забезпечення їх соціальної та економічної єдності, підвищення рівня життя населення, додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного громадянина незалежно від його місця проживання.

Принципи державної регіональної політики: законності; співробітництва; паритетності; відкритості; субсидіарності; координації; унітарності; історичної спадкоємності; етнокультурного розвитку; сталого розвитку; об'єктивності.

Об'єкти державної регіональної політики: територія регіонів, макрорегіонів, мікрорегіонів.

Суб'єкти державної регіональної політики: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Верховна Рада АРК, Рада міністрів АРК, центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи.

Література:

1. Возняк Г. В. Бюджетна політика розвитку регіонів України: сучасна парадигма та орієнтири подальших реформ : [монографія] / НАН України. Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2016. 520 с.
2. Возняк Г. Фінансова децентралізація та стале ендегенне зростання регіонів: формалізація напрямів впливу. *Світ фінансів*. 2019. № 2 (59). С. 51-61.
3. Гринчишин І. М. Добробут територіальної громади: фінансове забезпечення в умовах нової парадигми регіонального розвитку / за наук. ред. І. З. Сторонянської; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2020. 380 с.
4. Гринчишин І. М. Фінансова спроможність територіальних громад в контексті оцінювання результатів адміністративно-фінансової децентралізації. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2019. Вип. 5 (139). С. 26-32.
5. Децентралізація: галузевий діалог / Асоціація міст України. URL: <https://www.auc.org.ua/>.
6. Дем'янчук О. І. Економічна оцінка фінансового потенціалу адміністративно-територіальних одиниць і його диспропорції. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. 2019. № 4(109). С. 163-171.
7. Дем'янчук О. І. Формування та реалізація фінансового потенціалу збалансованого розвитку адміністративно-територіальних одиниць України: монографія. Острог, 2019. 408 с.
8. Європейська хартія про місцеве самоврядування від 15.10.1985. URL: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=52493&cat_id=51705

9. Закон України “Про засади державної регіональної політики” від 05.02.2015 р. №156-VIII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.

10. Місцеві фінанси: підруч. / за ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. 2-ге вид., доп. і перероб. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2015. 448 с.

11. Пелехатий А. О. Інституційно-правове забезпечення формування та реалізації бюджетної політики розвитку території України. *Світ фінансів*. 2020. №1(62). С. 140-151.

12. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

13. Bahl R., Martinez-Vazquez J. Sequencing Fiscal Decentralization / World Bank Policy Research Working Paper 3914. 2006. 47 p.

14. Blochliger H., Rabesona J. The Fiscal autonomy of sub-central governments : an update. *OECD Network on Fiscal Relations Across Levels of Government*. OECD. Paris. 2009. №9. 20 p.

15. Boyne G. Local government Structure and Performance: Lessons from America. *Public Administration*. Autumn. 1992. P. 333–357.

16. Musgrave R. A., Musgrave P. B. Public Finance in Theory and Practice. N. Y. : McGraw Hill, 1989. 627 p.

Практичне заняття № 3

Тема: ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА МІСЦЕВІ ФІНАНСИ

Мета: вивчити сутність та цілі адміністративно-територіальної реформи в Україні, реформи місцевого самоврядування, зміст і складові бюджетної децентралізації; розглянути процес формування в Україні фінансово спроможних громад; ознайомитись із методикою формування фінансово спроможних громад; визначити фінансові проблеми об'єднання територіальних громад в Україні.

Питання для обговорення:

1. Реформа адміністративно-територіального устрою та місцевого самоврядування в Україні та її цілі.
2. Зміст і складові бюджетної децентралізації.
3. Етапи формування фінансово спроможних громад.
4. Методика формування фінансово спроможних громад.
5. Фінансові аспекти об'єднання територіальних громад в Україні.

Глосарій:

Адміністративно-територіальна реформа в Україні – адміністративна реформа, що полягає у наданні більших повноважень органам місцевого

самоврядування (децентралізації) і зміні адміністративно-територіального поділу. Відбувалася з 2015 до 2020 року.

Головне стратегічне завдання модернізації системи державного управління та територіальної організації влади – формування ефективного місцевого самоврядування, створення комфортних умов для проживання громадян, надання їм високоякісних та доступних публічних послуг.

Децентралізація – передача повноважень та фінансів від державної влади якнайближче до людей – органам місцевого самоврядування.

Бюджетна децентралізація – передача повноважень щодо управління бюджетними доходами та видатками з метою забезпечення ефективної реалізації повноважень державної влади та органів місцевого самоврядування та раціонального управління бюджетними ресурсами територіальних громад.

Спроможна територіальна громада – це територіальні громади сіл (селищ, міст), які в результаті добровільного об'єднання здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Потенційний адміністративний центр спроможної територіальної громади – населений пункт (село, селище, місто), який, як правило, розташований найближче до географічного центру території спроможної територіальної громади та має найбільш розвинуту інфраструктуру.

Зона доступності потенційного адміністративного центру спроможної територіальної громади – територія навколо потенційного адміністративного центру спроможної територіальної громади, що визначається з урахуванням доступності послуг у відповідних сферах на території такої громади (20-25 км).

Література:

1. Возняк Г. Фінансова децентралізація та стале ендогенне зростання регіонів: формалізація напрямів впливу. *Світ фінансів*. 2019. № 2 (59). С. 51-61.
2. Гринчишин І. М. Фінансова спроможність територіальних громад в контексті оцінювання результатів адміністративно-фінансової децентралізації. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2019. Вип. 5 (139). С. 26-32.
3. Децентралізація: галузевий діалог / Асоціація міст України. URL: <https://www.auc.org.ua/>.

4. Дем'янчук О. І. Формування та реалізація фінансового потенціалу збалансованого розвитку адміністративно-територіальних одиниць України: монографія. Острог, 2019. 408 с.
5. Долозіна І. Л. Теоретико-методологічні засади політики управління податково-бюджетними дисбалансами за умов фіскальної децентралізації: монографія. Краматорськ: ДДМА, 2018. 356 с.
6. Закон України “Про асоціації органів місцевого самоврядування” від 16.04.2009 р. №1275-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1275-17>.
7. Закон України “Про добровільне об’єднання територіальних громад” від 05.02.2015 р. №157-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
8. Закон України “Про співробітництво територіальних громад” від 17.06.2014 р. №1508-VII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>.
9. Кириленко О.П., Марчук А. П. Модернізація бюджетного забезпечення освіти у рамках секторальної децентралізації. *Фінанси України*. 2018. №6. С. 75-90.
10. Кузькін Є. Ю. Організаційно-економічне забезпечення формування фіскальних повноважень та відповідальності територіальних громад України. *Актуальні проблеми економіки*. 2019. №1 (211). С. 72-81.
11. Кузькін Є. Ю. Фінансове забезпечення фіскального простору місцевого самоврядування: монографія. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця; ПП «Технологічний Центр», 2019. 260 с.
12. Мартиненко В. В. Прогнозний підхід до формування податкових надходжень місцевих бюджетів України в умовах децентралізації. *Ефективна економіка*. 2019. № 9. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2019/47.pdf
13. Місцеві фінанси: підруч. / за ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. 2-ге вид., доп. і перероб. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2015. 448 с.
14. Першко Л. О. Теоретико-методологічні аспекти зміцнення та розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації: монографія. Чернігів : НУЧП, 2020. 300 с.
15. Рекова Н. Ю. Економічний аналіз та аудит результатів реалізації політики фіскальної децентралізації: методологія, методи та інструменти: монографія. Краматорськ : ДДМА, 2018. 559 с.
16. Савастєєва О. М. Організація бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика : монографія. Чернігів : ЧНТУ, 2020. 322 с.
17. Щур Р. І. Фінанси об’єднаних територіальних громад в умовах децентралізації в Україні. Монографія. Тернопіль: Осадца Ю. В. 2019. 394 с.
18. Bahl R., Martinez-Vazquez J. Sequencing Fiscal Decentralization / World Bank Policy Research Working Paper 3914. 2006. 47 p.
19. Blochlinger H., Rabesona J. The Fiscal autonomy of sub-central governments : an update. *OECD Network on Fiscal Relations Across Levels of Government*. OECD. Paris. 2009. №9. 20 p.
20. Draman R. Overview of the Budget Process – Government / Legislative Relations and the Role of Information. URL : <http://siteresources.worldbank.org/PSGLP/Resources/RasheedDraman.pdf>.

21. Fiscal Federalism in Theory and Practice / ed. by T. Ter-Minassian. Washington : International Monetary Fund, 1997. 701 p.
22. Fiscal Rules – Anchoring Expectation for Sustainable Public Finance / Approved by C. Cotarelli. Washington, D.C. : International Monetary Fund, 2009. December 16. 72 p.
23. Hankla C. When is Fiscal Decentralization Good for Governance / Georgia State University Atlanta, 2007. 632 p.
24. Hart D. Theories of Government Related to Decentralization and Citizen Participation. *Public Administration Review*. XXXII (special issue, October, 1972). 622p.
25. Oates W. Fiscal Federalism. N. Y.: Harcourt, Brace, Jovanovich, 1972. 256p.

Практичне заняття № 4

Тема: ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Мета: вивчити сутність і принципи фінансової політики органів місцевого самоврядування; ознайомитись із основними напрямками фінансової політики органів місцевого самоврядування; розглянути механізм вироблення фінансової політики на місцевому рівні та інструменти її реалізації; окреслити перспективи розвитку фінансової політики на місцевому рівні.

Питання для обговорення:

1. Концептуалізація фінансової політики органів місцевого самоврядування.
2. Види фінансової політики на місцевому рівні та їх характеристика.
3. Механізм вироблення фінансової політики на місцевому рівні.
4. Інструменти реалізації фінансової політики органів місцевого самоврядування.
5. Фінансова стратегія і фінансова тактика органів місцевого самоврядування.

Глосарій:

Фінансова політика органів місцевого самоврядування – система цілей, заходів та узгоджених дій органів місцевого самоврядування, їх виконавчих органів та посадових осіб щодо фінансового забезпечення функціонування місцевого господарства та задоволення потреб місцевого населення.

Суб'єкти фінансової політики на місцевому рівні – органи місцевого самоврядування, їх виконавчі органи та посадові особи.

Об'єкти фінансової політики на місцевому рівні – фінансові ресурси, які формуються, розподіляються та використовуються в регіонах та територіальних громадах.

Елементи фінансової політики органів місцевого самоврядування: цілі; принципи; механізми та інструменти реалізації; ризики.

Принципи фінансової політики органів місцевого самоврядування: обґрунтованість, законність, наступність, врахування місцевих інтересів і потреб, підтримка місцевих суб'єктів господарювання, соціальний захист місцевого населення, публічність і прозорість, ефективність і результативність, обов'язковість, моніторинг і контроль.

Види фінансової політики органів місцевого самоврядування – бюджетна, податкова, інвестиційна, боргова.

Інструменти реалізації фінансової політики – податки, збори, обов'язкові внески; трансферти (дотації, субвенції), субсидії; заробітна плата, премії, пенсії, допомоги; місцеві позики; ціни і тарифи; відсоткові ставки за кредитами; штрафи, пеня.

Фінансова стратегія органів місцевого самоврядування – охоплює основні напрями і механізми формування та використання фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування на тривалу перспективу з метою досягнення довгострокових глобальних цілей.

Фінансова тактика – підпорядкована фінансовій стратегії органів місцевого самоврядування; включає управління процесом формування і використання фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування в межах поточного періоду.

Література:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>.
2. Возняк Г. В. Бюджетна політика розвитку регіонів України: сучасна парадигма та орієнтири подальших реформ : [монографія] / НАН України. Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2016. 520 с.
3. Гринчишин І. М. Фінансова спроможність територіальних громад в контексті оцінювання результатів адміністративно-фінансової децентралізації. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2019. Вип. 5 (139). С. 26-32.
4. Долозіна І. Л. Теоретико-методологічні засади політики управління податково-бюджетними дисбалансами за умов фіскальної децентралізації: монографія. Краматорськ: ДДМА, 2018. 356 с.
5. Європейська хартія про місцеве самоврядування від 15.10.1985 р. URL: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=52493&cat_id=51705.

6. Закон України “Про засади державної регіональної політики” від 05.02.2015 р. №156-VIII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.
7. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” від 21.05.1997р. № 280/97-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=280%2F97-%E2%F0>.
8. Закон України “Про співробітництво територіальних громад” від 17.06.2014 р. №1508–VII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>.
9. Кузькін Є. Ю. Організаційно-економічне забезпечення формування фіскальних повноважень та відповідальності територіальних громад України. *Актуальні проблеми економіки*. 2019. №1 (211). С. 72-81.
10. Мартиненко В. В. Фіскальна політика України в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика: монографія. Ірпінь: Університет ДФС України, 2019. 390 с.
11. Місцеві фінанси: підруч. / за ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. 2-ге вид., доп. і перероб. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2015. 448 с.
12. Пелехатий А. О. Бюджетна політика у забезпеченні розвитку територій: концептуальні домінанти та напрями модернізації: монографія. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2019. 386 с.
13. Пелехатий А. О. Інституційно-правове забезпечення формування та реалізації бюджетної політики розвитку територій України. *Світ фінансів*. 2020. №1(62). С. 140-151.
14. Рекова Н. Ю. Економічний аналіз та аудит результатів реалізації політики фіскальної децентралізації: методологія, методи та інструменти: монографія. Краматорськ : ДДМА, 2018. 559 с.
15. Fiscal Rules – Anchoring Expectation for Sustainable Public Finance / Approved by C. Cotarelli. Washington, D.C. : International Monetary Fund, 2009. December 16. 72 p.
16. Rose A. Results-Orientated Budget Practice. *OECD Working Paper*. 2003. № 209. 76 p.
17. Wildavsky A., Caiden N. The New Politics of the Budgetary Process. 3rd ed. Washington, DC : Longman, 1997. 367 p.

Практичне заняття № 5

Тема: ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Мета: з'ясувати склад фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування; розглянути місцеві бюджети у системі фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування; ознайомитися з нормативно-правовою базою функціонування місцевих бюджетів; визначити вплив реформи місцевого самоврядування на місцеві бюджети України; розглянути суспільне призначення

місцевих бюджетів; визначити роль місцевого господарства у формуванні фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування.

Питання для обговорення:

1. Склад фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування.
2. Місцеві бюджети як основа фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування.
3. Нормативно-правова база функціонування місцевих бюджетів.
4. Вплив реформи місцевого самоврядування на місцеві бюджети України.
5. Місцеве господарство та його роль у формуванні фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування.

Глосарій:

Фінансові ресурси органів місцевого самоврядування – кошти, що перебувають у розпорядженні органів місцевого самоврядування і призначені для виконання ними визначених законодавством власних і делегованих повноважень.

Місцеві бюджети – бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування.

Бюджети місцевого самоврядування – бюджети сільських, селищних, міських територіальних громад, а також бюджети районів у містах (у разі утворення районних у місті рад).

Матеріальна і фінансова основа місцевого самоврядування – рухоме та нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їх спільної власності, що перебувають в управлінні районних та обласних рад.

Фінансова незалежність органів місцевого самоврядування – це незалежність органів місцевого самоврядування від загальнодержавних органів влади у прийнятті певних рішень щодо місцевих проблем і, головне, забезпечення їхнього вирішення відповідними коштами.

Література:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>.
2. Гринчишин І. М. Добробут територіальної громади: фінансове забезпечення в умовах нової парадигми регіонального розвитку / за наук. ред. І.З. Сторонянської; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», 2020. 380 с.

3. Гринчишин І. М. Фінансова спроможність територіальних громад в контексті оцінювання результатів адміністративно-фінансової децентралізації. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2019. Вип. 5 (139). С. 26-32.
4. Децентралізація: галузевий діалог / Асоціація міст України. URL: <https://www.auc.org.ua/>.
5. Дем'янчук О. І. Економічна оцінка фінансового потенціалу адміністративно-територіальних одиниць і його диспропорції. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. 2019. № 4(109). С. 163-171.
6. Дем'янчук О. І. Формування та реалізація фінансового потенціалу збалансованого розвитку адміністративно-територіальних одиниць України: монографія. Острогоз, 2019. 408 с.
7. Долозіна І. Л. Теоретико-методологічні засади політики управління податково-бюджетними дисбалансами за умов фіскальної децентралізації: монографія. Краматорськ: ДДМА, 2018. 356 с.
8. Європейська хартія про місцеве самоврядування від 15.10.1985 р. URL: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=52493&cat_id=51705.
9. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=280%2F97-%E2%F0>.
10. Закон України “Про співробітництво територіальних громад” від 17.06.2014 р. №1508–VII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>.
11. Кнейслер О., Спасів Н., Кізима Т. Фінанси об'єднаних територіальних громад у фінансовій системі України. *Світ фінансів*. 2020. № 1 (62). С. 8-19.
12. Кузькін Є. Ю. Організаційно-економічне забезпечення формування фіскальних повноважень та відповідальності територіальних громад України. *Актуальні проблеми економіки*. 2019. №1 (211). С. 72-81.
13. Кузькін Є. Ю. Фінансове забезпечення фіскального простору місцевого самоврядування: монографія. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця; ПП «Технологічний Центр», 2019. 260 с.
14. Мартиненко В. В. Прогнозний підхід до формування податкових надходжень місцевих бюджетів України в умовах децентралізації. *Ефективна економіка*. 2019. № 9. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2019/47.pdf
15. Місцеві фінанси: підруч. / за ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. 2-ге вид., доп. і перероб. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2015. 448 с.
16. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / О. Кириленко, Б. Малиняк, В. Письменний, В. Русін / Асоціація міст України. К.: ТОВ “ПІДПРИЄМСТВО “ВІ ЕН ЕЙ”, 2015. 396 с.
17. Першко Л. О. Теоретико-методологічні аспекти зміцнення та розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації: монографія. Чернігів : НУЧП, 2020. 300 с.
18. Щур Р. І. Власні фінансові ресурси об'єднаних територіальних громад як основа їх фінансової спроможності. *Приазовський економічний вісник*. Запоріжжя, 2019. № 2(13). С. 315-319.

19. Щур Р. І. Фінанси об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації в Україні. Монографія. Тернопіль: Осадца Ю. В. 2019. 394 с.

Практичне заняття № 6

Тема: ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Мета: вивчити сутність та значення доходів місцевих бюджетів; охарактеризувати доходи місцевих бюджетів за бюджетною класифікацією; вивчити нормативи зарахування доходів до місцевих бюджетів різних видів; розглянути склад доходів загального та спеціального фондів місцевих бюджетів; визначити шляхи зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів України.

Питання для обговорення:

1. Сутність та соціально-економічне значення доходів місцевих бюджетів.
2. Характеристика доходів місцевих бюджетів.
3. Нормативи зарахування доходів до місцевих бюджетів різних видів.
4. Склад доходів загального та спеціального фондів місцевих бюджетів.
5. Шляхи зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів України.

Глосарій:

Доходи бюджету – це податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ).

Власні доходи – це доходи, які повністю надходять у розпорядження органів місцевого самоврядування і використовуються ними для задоволення місцевих потреб і виконання власних повноважень.

Закріплені доходи – це загальнодержавні податки і збори які (повністю або частково) передаються ОМС для виконання делегованих повноважень.

Власні надходження бюджетних установ – надходження, отримані в установленому порядку бюджетними установами як плата за надання послуг, виконання робіт та цільових заходів, гранти, дарунки та благодійні внески, а також надходження від реалізації в установленому порядку продукції чи майна та іншої діяльності.

Література:

1. Андрущенко В. Л., Тучак Т. В. Морально-етичні імперативи податків та оподаткування (західна традиція): [монографія]. Алерта, 2013. 310–346 с.
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>.
3. Гринчишин І. М. Добробут територіальної громади: фінансове забезпечення в умовах нової парадигми регіонального розвитку / за наук. ред. І. З. Сторонянської; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2020. 380 с.
4. Гринчишин І. М. Фінансова спроможність територіальних громад в контексті оцінювання результатів адміністративно-фінансової децентралізації. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2019. Вип. 5 (139). С. 26-32.
5. Децентралізація: галузевий діалог / Асоціація міст України. URL: <https://www.auc.org.ua/>.
6. Дем'янчук О. І. Економічна оцінка фінансового потенціалу адміністративно-територіальних одиниць і його диспропорції. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. 2019. № 4(109). С. 163-171.
7. Долозіна І. Л. Теоретико-методологічні засади політики управління податково-бюджетними дисбалансами за умов фіскальної децентралізації: монографія. Краматорськ: ДДМА, 2018. 356 с.
8. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=280%2F97-%E2%F0>.
9. Кнейслер О., Спасів Н., Кізима Т. Фінанси об'єднаних територіальних громад у фінансовій системі України. *Світ фінансів*. 2020. № 1 (62). С. 8-19.
10. Кузькін Є. Ю. Організаційно-економічне забезпечення формування фіскальних повноважень та відповідальності територіальних громад України. *Актуальні проблеми економіки*. 2019. №1 (211). С. 72-81.
11. Кузькін Є. Ю. Фінансове забезпечення фіскального простору місцевого самоврядування: монографія. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця; ПП «Технологічний Центр», 2019. 260 с.
12. Мартиненко В. В. Прогнозний підхід до формування податкових надходжень місцевих бюджетів України в умовах децентралізації. *Ефективна економіка*. 2019. № 9. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2019/47.pdf
13. Мартиненко В. В. Фіскальна політика України в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика: монографія. Ірпінь: Університет ДФС України, 2019. 390 с.
14. Місцеві фінанси: підруч. / за ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. 2-ге вид., доп. і перероб. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2015. 448 с.
15. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / О. Кириленко, Б. Малиняк, В. Письменний, В. Русін / Асоціація міст України. К.: ТОВ “ПІДПРИЄМСТВО “ВІ ЕН ЕЙ”, 2015. 396 с.

16. Першко Л. О. Теоретико-методологічні аспекти зміцнення та розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації: монографія. Чернігів : НУЧП, 2020. 300 с.

17. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

18. Щур Р. І. Власні фінансові ресурси об'єднаних територіальних громад як основа їх фінансової спроможності. *Приазовський економічний вісник*. Запоріжжя, 2019. № 2(13). С. 315-319.

19. Щур Р. І. Фінанси об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації в Україні. Монографія. Тернопіль: Осадца Ю. В. 2019. 394 с.

Практичне заняття № 7

Тема: МІСЦЕВІ ПОДАТКИ І ЗБОРИ В ДОХОДАХ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Мета: вивчити зміст, ознаки та історичні витоки місцевого оподаткування; розглянути класифікацію місцевих податків і зборів; охарактеризувати місцеві податки і збори в Україні та механізм їхнього адміністрування; визначити шляхи підвищення фіскального значення місцевих податків і зборів та їх ролі у реалізації політики органів місцевого самоврядування.

Питання для обговорення:

1. Історія місцевого оподаткування у світі та в Україні.
2. Трактатування сутності місцевих податків і зборів.
3. Теоретичні основи класифікації місцевих податків і зборів.
4. Характеристика місцевих податків і зборів та практика їх справляння в Україні.
5. Шляхи підвищення фіскального значення місцевих податків і зборів.

Глосарій:

До місцевих належать податки та збори, що встановлені відповідно до переліку і в межах граничних розмірів ставок, визначених Податковим кодексом України, рішеннями сільських, селищних, міських рад та рад об'єднаних територіальних громад, що створені згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, у межах їх повноважень і є обов'язковими до сплати на території відповідних територіальних громад.

Місцеві податки і збори в Україні включають: 2 місцевих податки (податок на майно, єдиний податок) та 2 місцеві збори (збір за місця для паркування транспортних засобів, туристичний збір).

Податок на майно складається з: 1) податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; 2) транспортного податку; 3) плати за землю.

Спрощена система оподаткування, обліку та звітності – особливий механізм справляння податків і зборів, що встановлює заміну сплати окремих податків і зборів, встановлених Податковим кодексом України, на сплату **єдиного податку** з одночасним веденням спрощеного обліку та звітності.

Література:

1. Андрущенко В. Л., Тучак Т. В. Морально-етичні імперативи податків та оподаткування (західна традиція): [монографія]. Алерта, 2013. 310–346 с.
2. Бухтіарова А. Г., Дробязко Н. С. Напрями забезпечення прозорості системи публічних фінансів в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. №3. С. 461-464.
3. Гринчишин І. М. Добробут територіальної громади: фінансове забезпечення в умовах нової парадигми регіонального розвитку / за наук. ред. І. З. Сторонянської; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2020. 380 с.
4. Гринчишин І. М. Фінансова спроможність територіальних громад в контексті оцінювання результатів адміністративно-фінансової децентралізації. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2019. Вип. 5 (139). С. 26-32.
5. Децентралізація: галузевий діалог / Асоціація міст України. URL: <https://www.auc.org.ua/>.
6. Дем'янчук О. І. Економічна оцінка фінансового потенціалу адміністративно-територіальних одиниць і його диспропорції. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. 2019. № 4(109). С. 163-171.
7. Долозіна І. Л. Теоретико-методологічні засади політики управління податково-бюджетними дисбалансами за умов фіскальної децентралізації: монографія. Краматорськ: ДДМА, 2018. 356 с.
8. Європейська хартія про місцеве самоврядування від 15.10.1985 р. URL: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=52493&cat_id=51705.
9. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=280%2F97-%E2%F0>.
10. Кузькін Є. Ю. Організаційно-економічне забезпечення формування фіскальних повноважень та відповідальності територіальних громад України. *Актуальні проблеми економіки*. 2019. №1 (211). С. 72-81.
11. Кузькін Є. Ю. Фінансове забезпечення фіскального простору місцевого самоврядування: монографія. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця; ПП «Технологічний Центр», 2019. 260 с.
12. Мартиненко В. В. Прогнозний підхід до формування податкових надходжень місцевих бюджетів України в умовах децентралізації. *Ефективна*

економіка. 2019. № 9. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/9_2019/47.pdf

13. Мартиненко В. В. Фіскальна політика України в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика: монографія. Ірпінь: Університет ДФС України, 2019. 390 с.

14. Місцеві фінанси: підруч. / за ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. 2-ге вид., доп. і перероб. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2015. 448 с.

15. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / О. Кириленко, Б. Малиняк, В. Письменний, В. Русін / Асоціація міст України. К.: ТОВ "ПІДПРИЄМСТВО "ВІ ЕН ЕЙ", 2015. 396 с.

16. Першко Л. О. Теоретико-методологічні аспекти зміцнення та розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації: монографія. Чернігів : НУЧП, 2020. 300 с.

17. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

18. Щур Р. І. Власні фінансові ресурси об'єднаних територіальних громад як основа їх фінансової спроможності. *Приазовський економічний вісник*. Запоріжжя, 2019. № 2(13). С. 315-319.

19. Щур Р. І. Фінанси об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації в Україні. Монографія. Тернопіль: Осадца Ю. В. 2019. 394 с.

Практичне заняття № 8-9

Тема: МІЖБЮДЖЕТНІ ТРАНСФЕРТИ У ФІНАНСОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Мета: вивчити сутність бюджетного федералізму та його вплив на місцеві фінанси; з'ясувати зміст міжбюджетних відносин і бюджетного регулювання, розкрити їх роль у функціонуванні місцевих бюджетів; розглянути порядок розмежування видатків між бюджетами; вивчити види та порядок надання бюджетних трансфертів місцевим бюджетам; розглянути порядок горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів.

Питання для обговорення:

1. Бюджетний федералізм: зміст та вплив на місцеві фінанси.
2. Зміст міжбюджетних відносин та особливості їх організації в Україні. Бюджетне регулювання.
3. Реформування міжбюджетних відносин в Україні.
4. Порядок розмежування видатків між бюджетами.
5. Класифікація та порядок надання бюджетних трансфертів.

Глосарій:

Фіскальний (бюджетний) федералізм – поділ функцій оподаткування та здійснення видатків між рівнями влади.

Міжбюджетні відносини – відносини між державою, Автономною Республікою Крим та територіальними громадами щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами, необхідними для виконання функцій, передбачених Конституцією та законами України.

Суб'єкти міжбюджетних відносин – органи державної і місцевої влади і управління, до компетенції яких включені повноваження щодо складання, розгляду, затвердження і виконання бюджетів.

Міжбюджетні трансферти – кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого.

Субвенції – міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про надання субвенції.

Фінансовий норматив бюджетної забезпеченості – гарантований державою в межах наявних бюджетних коштів рівень фінансового забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, виконавчими органами місцевого самоврядування, що використовується для визначення обсягу міжбюджетних трансфертів.

Базова дотація – трансферт, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій).

Реверсна дотація – кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій.

Індекс податкоспроможності – коефіцієнт, що визначає рівень податкоспроможності бюджету місцевого самоврядування порівняно з аналогічним середнім показником по всіх бюджетах місцевого самоврядування в Україні (крім бюджетів міст Києва та Севастополя) у розрахунку на одну людину.

Фінансове вирівнювання – система трансфертів фінансових ресурсів між органами влади різного рівня державного управління з метою встановлення однакових вихідних умов щодо формування фінансового потенціалу.

Література:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>.
2. Возняк Г. В. Бюджетна політика розвитку регіонів України: сучасна парадигма та орієнтири подальших реформ : [монографія] / НАН України. Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2016. 520 с.
3. Возняк Г. Фінансова децентралізація та стале ендогенне зростання регіонів: формалізація напрямів впливу. *Світ фінансів*. 2019. № 2 (59). С. 51-61.
4. Гринчишин І. М. Фінансова спроможність територіальних громад в контексті оцінювання результатів адміністративно-фінансової децентралізації. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2019. Вип. 5 (139). С. 26-32.
5. Децентралізація: галузевий діалог / Асоціація міст України. URL: <https://www.auc.org.ua/>.
6. Дем'янчук О. І. Економічна оцінка фінансового потенціалу адміністративно-територіальних одиниць і його диспропорції. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. 2019. № 4(109). С. 163-171.
7. Дем'янчук О. І. Формування та реалізація фінансового потенціалу збалансованого розвитку адміністративно-територіальних одиниць України: монографія. Острог, 2019. 408 с.
8. Долозіна І. Л. Теоретико-методологічні засади політики управління податково-бюджетними дисбалансами за умов фіскальної децентралізації: монографія. Краматорськ: ДДМА, 2018. 356 с.
9. Європейська хартія про місцеве самоврядування від 15.10.1985 р. URL: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=52493&cat_id=51705.
10. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=280%2F97-%E2%F0>.
11. Кнейслер О., Спасів Н., Кізима Т. Фінанси об'єднаних територіальних громад у фінансовій системі України. *Світ фінансів*. 2020. № 1 (62). С. 8-19.
12. Кузькін Є. Ю. Організаційно-економічне забезпечення формування фіскальних повноважень та відповідальності територіальних громад України. *Актуальні проблеми економіки*. 2019. №1 (211). С. 72-81.
13. Кузькін Є. Ю. Фінансове забезпечення фіскального простору місцевого самоврядування: монографія. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця; ПП «Технологічний Центр», 2019. 260 с.
14. Місцеві фінанси: підруч. / за ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. 2-ге вид., доп. і перероб. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2015. 448 с.
15. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / О. Кириленко, Б. Малиняк, В. Письменний, В. Русін / Асоціація міст України. К.: ТОВ “ПІДПРИЄМСТВО “ВІ ЕН ЕЙ”, 2015. 396 с.
16. Першко Л. О. Теоретико-методологічні аспекти зміцнення та розвитку

місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації: монографія. Чернігів : НУЧП, 2020. 300 с.

17. Савастєєва О. М. Шляхи узгодження інтересів суб'єктів бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах трансформації міжбюджетних відносин. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2019. №6. С. 135-140.

18. Щур Р. І. Фінанси об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації в Україні. Монографія. Тернопіль: Осадца Ю. В. 2019. 394 с.

19. Intergovernmental Fiscal Transfers: Principles and Practices / ed. by R. W. Boadway, A. Shah. Washington : The World Bank, 2007. 622 p.

20. Oates W. Fiscal Federalism. N. Y.: Harcourt, Brace, Jovanovich, 1972. 256p.

Практичне заняття № 10

Тема: СИСТЕМА ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Мета: вивчити склад та класифікацію видатків місцевих бюджетів; розглянути структуру видатків місцевих бюджетів за функціональною, економічною, відомчою та програмною класифікаціями; охарактеризувати тенденції формування видатків місцевих бюджетів України; вивчити порядок планування видатків установ, які фінансуються з місцевих бюджетів; розглянути програмно-цільовий метод планування видатків місцевих бюджетів.

Питання для обговорення:

1. Склад видатків місцевих бюджетів та їх класифікація.
2. Тенденції формування видаткової частини місцевих бюджетів України.
3. Інвестиційна складова місцевих бюджетів.
4. Програмно-цільовий метод планування видатків місцевих бюджетів.

Глосарій:

Видатки місцевих бюджетів – кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом.

Витрати бюджету – видатки бюджету, надання кредитів з бюджету, погашення боргу та розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів.

Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі – метод управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів за рахунок коштів бюджету із застосуванням оцінки ефективності використання бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу.

Бюджетна програма – сукупність заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, завдань та очікуваного результату, визначення та реалізацію яких здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій.

Паспорт бюджетної програми – документ, що визначає мету, завдання, напрями використання бюджетних коштів, відповідальних виконавців, результативні показники та інші характеристики бюджетної програми відповідно до бюджетного призначення, встановленого законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет), та цілей державної політики у відповідній сфері діяльності, формування та/або реалізацію якої забезпечує головний розпорядник бюджетних коштів.

Література:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>.
2. Гринчишин І. М. Добробут територіальної громади: фінансове забезпечення в умовах нової парадигми регіонального розвитку / за наук. ред. І. З. Сторонянської; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2020. 380 с.
3. Децентралізація: галузевий діалог / Асоціація міст України. URL: <https://www.auc.org.ua/>.
4. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” від 21.05.1997р. № 280/97-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=280%2F97-%E2%F0>.
5. Кириленко О. П., Максимчук О. С. Капітальні інвестиції з місцевих бюджетів: сучасна практика та перспективи удосконалення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. №2. С. 5–11.
6. Кириленко О.П., Марчук А. П. Модернізація бюджетного забезпечення освіти у рамках секторальної децентралізації. *Фінанси України*. 2018. №6. С. 75-90.
7. Кнейслер О., Спасів Н., Кізима Т. Фінанси об'єднаних територіальних громад у фінансовій системі України. *Світ фінансів*. 2020. № 1 (62). С. 8-19.
8. Кузькін Є. Ю. Організаційно-економічне забезпечення формування фіскальних повноважень та відповідальності територіальних громад України. *Актуальні проблеми економіки*. 2019. №1 (211). С. 72-81.
9. Місцеві фінанси: підруч. / за ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. 2-ге вид., доп. і перероб. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2015. 448 с.
10. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / О. Кириленко, Б. Малиняк, В. Письменний, В. Русін / Асоціація міст України. К.: ТОВ “ПІДПРИЄМСТВО “ВІ ЕН ЕЙ”, 2015. 396 с.
11. Першко Л. О. Теоретико-методологічні аспекти зміцнення та розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації: монографія. Чернівці : НУЧП, 2020. 300 с.

12. Щур Р. І. Фінанси об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації в Україні. Монографія. Тернопіль: Осадца Ю. В. 2019. 394 с.

13. *Malyniak B. S., Martyniuk O. M., Kyrylenko O. P.* Corruption and efficiency of public spending in states with various public management types. *Economic Annals-XXI: Volume 178, Issue 7-8, Pages: 17-27, September 30, 2019.* URL: <http://soskin.info/en/ea/2019/178-7-8/Economic-Annals-V178-02>

14. *Malyniak B. S., Martyniuk O. M., Kyrylenko O. P.* The impact of corruption on the efficiency of public spending across countries with different levels of democracy. *Financial and credit activity: problems of theory and practice.* URL: <http://fkd.org.ua/article/view/163927>

15. Samuelson P. A. The Pure Theory of Public Expenditure. *Review of Economics and Statistics.* 1954. № 4. P. 387–399.

Практичне заняття № 11

Тема: БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Мета: розкрити порядок організації бюджетного процесу на місцевому рівні; розглянути нормативно-правові акти, що регламентують бюджетний процес в Україні; охарактеризувати стадії бюджетного процесу місцевих бюджетів; визначити учасників бюджетного процесу на місцевому рівні та розпорядників і одержувачів коштів місцевого бюджету.

Питання для обговорення:

1. Зміст і нормативно-правове забезпечення бюджетного процесу на місцевому рівні.
2. Характеристика стадій бюджетного процесу на місцевому рівні.
3. Учасники бюджетного процесу на місцевому рівні та їх повноваження.
4. Розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів у банках.

Глосарій:

Бюджетний процес – регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства.

Розпорядник бюджетних коштів – бюджетна установа в особі її керівника, уповноважена на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань, довгострокових зобов'язань за енергосервісом, середньострокових зобов'язань у сфері охорони здоров'я та здійснення витрат бюджету.

Головні розпорядники бюджетних коштів – бюджетні установи в особі їх керівників, які отримують повноваження шляхом встановлення бюджетних призначень.

Бюджетні установи – органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевого бюджету. Бюджетні установи є неприбутковими.

Рішення про місцевий бюджет – нормативно-правовий акт Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи відповідної місцевої ради, виданий в установленому порядку, що затверджує місцевий бюджет та визначає повноваження відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої державної адміністрації або виконавчого органу місцевого самоврядування здійснювати виконання місцевого бюджету протягом бюджетного періоду.

Розпис бюджету – документ, в якому встановлюється розподіл доходів, фінансування бюджету, повернення кредитів до бюджету, бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів за певними періодами року відповідно до бюджетної класифікації.

Література:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>.
2. Децентралізація: галузевий діалог / Асоціація міст України. URL: <https://www.auc.org.ua/>.
3. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” від 21.05.1997р. № 280/97-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=280%2F97-%E2%F0>.
4. Кириленко О. Формування інституційного забезпечення прозорості бюджетного процесу в Україні. *Фінанси України*. 2017. №.8. С. 80-94.
5. Кузькін Є. Ю. Організаційно-економічне забезпечення формування фіскальних повноважень та відповідальності територіальних громад України. *Актуальні проблеми економіки*. 2019. №1 (211). С. 72-81.
6. Кузькін Є. Ю. Фінансове забезпечення фіскального простору місцевого самоврядування: монографія. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця; ПП «Технологічний Центр», 2019. 260 с.
7. Місцеві фінанси: підруч. / за ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. 2-ге вид., доп. і перероб. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2015. 448 с.
8. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / О. Кириленко, Б. Малиняк, В. Письменний, В. Русін / Асоціація міст України. К.: ТОВ “ПІДПРИЄМСТВО “ВІ ЕН ЕЙ”, 2015. 396 с.

9. Першко Л. О. Теоретико-методологічні аспекти зміцнення та розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації: монографія. Чернігів : НУЧП, 2020. 300 с.

10. Савастєєва О. М. Організація бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика : монографія. Чернігів : ЧНТУ, 2020. 322 с.

11. Савастєєва О. М. Шляхи узгодження інтересів суб'єктів бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах трансформації міжбюджетних відносин. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2019. №6. С. 135-140.

12. Щур Р. І. Фінанси об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації в Україні. Монографія. Тернопіль: Осадца Ю. В. 2019. 394 с.

13. Draman R. Overview of the Budget Process – Government / Legislative Relations and the Role of Information. URL : <http://siteresources.worldbank.org/PSGLP/Resources/RasheedDraman.pdf>.

14. Wildavsky A., Caiden N. The New Politics of the Budgetary Process. 3rd ed. Washington, DC : Longman, 1997. 367 p.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

Практичне заняття № 12

Тема: СКЛАДАННЯ ПРОЕКТУ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ

Мета: вивчити особливості бюджетного планування на місцевому рівні; визначити зв'язок стратегічного і поточного бюджетного планування; розглянути методи бюджетного планування і прогнозування; вивчити зміст програмно-цільового методу бюджетного планування; розглянути бюджетні програми; ознайомитися з порядком розрахунку показників доходів і видатків місцевих бюджетів; визначити особливості планування видатків за функціональною ознакою та напрямки вдосконалення бюджетного планування на місцевому рівні.

Питання для обговорення:

1. Особливості бюджетного планування на рівні місцевих бюджетів.
2. Методи бюджетного планування і прогнозування.
3. Планування доходів місцевих бюджетів.
4. Планування видатків місцевих бюджетів.
5. Проблеми вдосконалення бюджетного планування на місцевому рівні.

Глосарій:

Мета бюджетного прогнозування – створення обґрунтованих передумов для прийняття управлінських рішень центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування щодо майбутніх обсягів бюджетних ресурсів для реалізації стратегічних пріоритетів розвитку території.

Об'єкти бюджетного прогнозування – показники доходів і видатків державного та місцевих бюджетів, дефіцит (профіцит) бюджету, державні та місцеві запозичення.

Завдання бюджетного прогнозування – проведення аналізу нинішнього стану соціально-економічного розвитку території, встановлення тенденцій і закономірностей; виявлення проблем і визначення шляхів їх вирішення; попередження негативних наслідків; визначення обсягу доходів і видатків бюджету та їх структури; обґрунтування прийняття бюджетних рішень.

Проект місцевого бюджету – проект плану формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, що здійснюються органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду, який є невід'ємною частиною проекту рішення про місцевий бюджет.

Бюджетний запит – документ, підготовлений головним розпорядником бюджетних коштів, що містить пропозиції з відповідним обґрунтуванням щодо обсягу бюджетних коштів, необхідних для його діяльності на наступні бюджетні періоди

Методи бюджетного планування – конкретні прийоми розрахунку показників доходів і видатків бюджету.

Література:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>.
2. Децентралізація: галузевий діалог / Асоціація міст України. URL: <https://www.auc.org.ua/>.
3. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” від 21.05.1997р. № 280/97-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=280%2F97-%E2%F0>.
4. Кириленко О. П., Вацлавський О. І. Бюджетний контроль при плануванні місцевих бюджетів. *Світ фінансів*. 2018. №4. С. 40-51.
5. Кириленко О. П., Максимчук О. С. Планування капітальних видатків місцевих бюджетів України: сучасний стан та перспективи удосконалення. *Інтернаука. Серія «Економічні науки»*. 2019. №7. С. 70-76.

6. Латковський П. Принцип транспарентності бюджету як важлива складова безпеки держави. *Юридичний вісник*. 2019. №3. С. 56-62.

7. Мартиненко В. В. Прогнозний підхід до формування податкових надходжень місцевих бюджетів України в умовах децентралізації. *Ефективна економіка*. 2019. № 9. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2019/47.pdf

8. Місцеві фінанси: підруч. / за ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. 2-ге вид., доп. і перероб. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2015. 448 с.

9. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / О. Кириленко, Б. Малиняк, В. Письменний, В. Русін / Асоціація міст України. К.: ТОВ "ПІДПРИЄМСТВО "ВІ ЕН ЕЙ", 2015. 396 с.

10. Першко Л. О. Теоретико-методологічні аспекти зміцнення та розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації: монографія. Чернігів : НУЧП, 2020. 300 с.

11. Савастєєва О. М. Організація бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика : монографія. Чернігів : ЧНТУ, 2020. 322 с.

12. Щур Р. І. Фінанси об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації в Україні. Монографія. Тернопіль: Осадца Ю. В. 2019. 394 с.

13. Lobodina Z. M., Lopushniak H. S., Kizyma T. O., Lyvdar M. V. Inclusive budgeting: theoretical aspects, prerequisites and necessity for its implementation in Ukraine. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. Збірник наукових праць. 2020. Вип. 2 (33). С. 463–472.

Практичне заняття № 13

Тема: ФОРМИ УЧАСТІ ГРОМАДЯН У БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ

Мета: вивчити сутність принципу транспарентності органів влади, інструменти комунікації органів влади з громадськістю; розглянути бюджетні слухання як елемент бюджетного процесу на місцевому рівні та участь громадян у дорадчих та консультативних органах; ознайомитися з практикою звітувань розпорядників бюджетних коштів; визначити нові можливості Інтернету та соціальних мереж у налагодженні тісних зв'язків місцевої влади з громадськістю.

Питання для обговорення:

1. Принцип транспарентності органів місцевого самоврядування та шляхи його забезпечення.
2. Бюджетні слухання як елемент бюджетного процесу на місцевому рівні.
3. Практика проведення звітувань розпорядників бюджетних коштів.
4. Інструменти комунікації органів місцевого самоврядування з населенням, громадськими організаціями, засобами масової інформації.
5. Використання Інтернету та соціальних мереж у комунікації місцевої влади з громадськістю.

Глосарій:

Транспарентність – це відкритість, прозорість, доступність, підзвітність і підконтрольність процесу функціонування органів державної влади і місцевого самоврядування та прийняття ними рішень.

Місцевий референдум – форма прийняття територіальною громадою рішень з питань, що належать до відання місцевого самоврядування, шляхом прямого голосування.

Загальні збори – зібрання всіх чи частини жителів села (сіл), селища, міста для вирішення питань місцевого значення.

Члени територіальної громади мають право ініціювати розгляд у раді в порядку **місцевої ініціативи** будь-якого питання, віднесеного до відання місцевого самоврядування.

Громадські слухання – зустрічі з депутатами відповідної ради та посадовими особами місцевого самоврядування, під час яких члени територіальної громади можуть заслуховувати їх, порушувати питання та вносити пропозиції щодо питань місцевого значення, що належать до відання місцевого самоврядування.

Органи самоорганізації населення – представницькі органи, що створюються жителями, які на законних підставах проживають на території села, селища, міста або їх частин, для вирішення місцевих завдань.

Література:

1. Бухтіарова А. Г., Дробязко Н. С. Напрями забезпечення прозорості системи публічних фінансів в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. №3. С. 461-464.
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>.
3. Децентралізація: галузевий діалог / Асоціація міст України. URL: <https://www.auc.org.ua/>.
4. Європейська хартія про місцеве самоврядування від 15.10.1985 р. URL: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=52493&cat_id=51705.
5. Закон України “Про асоціації органів місцевого самоврядування” від 16.04.2009 р. №1275-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1275-17>.
6. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=280%2F97-%E2%F0>.
7. Закон України “Про співробітництво територіальних громад” від

17.06.2014 р. №1508–VII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>.

8. Кириленко О. П., Кириленко О. В. Демократизація участі громадян у регіональному управлінні. *Журнал Європейської економіки*. Том 15(№1). Березень 2016. С. 121-138.

9. Кириленко О. П., Малиняк Б. С. Унікальний досвід організації публічного звітування про результати використання коштів обласного бюджету: уроки для поширення. *Фінанси України*. 2017. №3. С. 36-50.

10. Латковський П. Принцип транспарентності бюджету як важлива складова безпеки держави. *Юридичний вісник*. 2019. №3. С. 56-62.

11. Місцеві фінанси: підруч. / за ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. 2-ге вид., доп. і перероб. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2015. 448 с.

12. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / О. Кириленко, Б. Малиняк, В. Письменний, В. Русін / Асоціація міст України. К.: ТОВ “ПІДПРИЄМСТВО “ВІ ЕН ЕЙ”, 2015. 396 с.

13. Пелехатий А. О. Бюджетна політика у забезпеченні розвитку територій: концептуальні домінанти та напрями модернізації: монографія. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2019. 386 с.

14. Першко Л. О. Теоретико-методологічні аспекти зміцнення та розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації: монографія. Чернігів : НУЧП, 2020. 300 с.

15. Савастєєва О. М. Організація бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика : монографія. Чернігів : ЧНТУ, 2020. 322 с.

16. Савастєєва О. М. Шляхи узгодження інтересів суб'єктів бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах трансформації міжбюджетних відносин. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2019. №6. С. 135-140.

17. Щур Р. І. Фінанси об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації в Україні. Монографія. Тернопіль: Осадца Ю. В. 2019. 394 с.

18. Hart D. Theories of Government Related to Decentralization and Citizen Participation. *Public Administration Review*. XXXII (special issue, October, 1972). 622p.

Практичне заняття № 14

Тема: ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЯ БЮДЖЕТІВ УЧАСТІ

Мета: вивчити історію виникнення бюджету участі та тенденції формування бюджетів участі у світі; розглянути тенденції розвитку бюджетів участі в Україні; охарактеризувати етапи формування та реалізації бюджету участі та вимоги до проектів, що подаються на фінансування з місцевого бюджету; визначити проблеми функціонування бюджетів участі в Україні та шляхи їх вирішення.

Питання для обговорення:

1. Історія виникнення бюджету участі та вектори його впливу на соціально-економічне становище громад.
2. Тенденції практики складання бюджетів участі в Україні.
3. Характеристика етапів формування та реалізації бюджету участі.
4. Проблеми функціонування бюджетів участі в Україні та шляхи їх вирішення.

Глосарій:

Громадський бюджет (бюджет участі) – це частина бюджету громади, з якого здійснюється фінансування, визначених безпосередньо жителями територіальної громади заходів, виконання робіт, надання послуг, придбання матеріально-товарних цінностей, які носять загальнодоступний характер (вільний, безкоштовний доступ та вільне безкоштовне користування усіма бажаними результатами реалізації проєктів), відповідно до оформлених проєктів, які стали переможцями конкурсу.

Проєкт – пропозиція, яка подана Автором(-ми) та має підтримку не менше 15 жителів громади (крім автора) та яка не суперечить чинному законодавству, не має на меті отримання прибутку, реалізація якої належить до компетенції органу місцевого самоврядування, може бути реалізована впродовж бюджетного року з врахуванням обсягу коштів та оформлена за визначеною формою.

Номінаційний комітет – колегіальний консультативний орган, що утворюється розпорядженням міського голови для координації організації виконання громадського бюджету.

Конкурс – відбір проєктів, який дає можливість відібрати кращі з надісланих на розгляд проєктів шляхом голосування жителями територіальної громади.

Голосування – процес визначення жителями громади (громадянами України віком від 16 років, які зареєстровані на території територіальної громади), проєктів-переможців серед відібраних Комітетом проєктів шляхом заповнення бланку для голосування в паперовому або електронному вигляді.

Пункти голосування – місця для проведення голосування, які визначені Номінаційним комітетом.

Література:

1. Бухтіарова А. Г., Дробязко Н. С. Напрями забезпечення прозорості системи публічних фінансів в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. №3. С. 461-464.
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL:

<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>.

3. Децентралізація: галузевий діалог / Асоціація міст України. URL: <https://www.auc.org.ua/>.

4. Зайчикова В. В. Місцеві фінанси України та європейських країн. К.: НДФІ, 2007. 299 с.

5. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=280%2F97-%E2%F0>.

6. Закон України “Про відкритість використання публічних коштів” від 15.09.2015 р. №679-VIII URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/183-19>.

7. Кириленко О. П. Формування інституційного забезпечення прозорості бюджетного процесу в Україні. *Фінанси України*. 2017. №8. С. 80-94.

8. Кириленко О. П., Кириленко О. В. Демократизація участі громадян у регіональному управлінні. *Журнал Європейської економіки*. Том 15(№1). Березень 2016. С. 121-138.

9. Кириленко О., Чайковська І. Перспективи запровадження бюджету участі в Україні на основі зарубіжного досвіду. *Вісник ТНЕУ*. 2015. № 2. С. 86–100.

10. Латковський П. Принцип транспарентності бюджету як важлива складова безпеки держави. *Юридичний вісник*. 2019. №3. С. 56-62.

11. Місцеві фінанси: підруч. / за ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. 2-ге вид., доп. і перероб. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2015. 448 с.

12. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / О. Кириленко, Б. Малиняк, В. Письменний, В. Русін / Асоціація міст України. К.: ТОВ “ПІДПРИЄМСТВО “ВІ ЕН ЕЙ”, 2015. 396 с.

13. Першко Л. О. Теоретико-методологічні аспекти зміцнення та розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації: монографія. Чернігів : НУЧП, 2020. 300 с.

14. Савастєєва О. М. Організація бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика : монографія. Чернігів : ЧНТУ, 2020. 322 с.

15. Соломіна Г. В., Гавриш О. С., Махницький О.В. Забезпечення транспарентності бюджетного механізму в Україні. *Сталий розвиток економіки України*. 2018. №1(38). С. 24-29.

16. Щур Р. І. Фінанси об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації в Україні. Монографія. Тернопіль: Осадца Ю. В. 2019. 394 с.

Практичне заняття № 15

Тема: ОСНОВИ СКЛАДАННЯ БЮДЖЕТУ ДЛЯ ГРОМАДЯН

Мета: вивчити необхідність та зміст бюджетів для громадян в контексті забезпечення прозорості бюджетного процесу та налагодження ефективних комунікацій влади і громади; розглянути вимоги до інформації, яка

використовується для складання бюджету для громадян; ознайомитися з практикою складання бюджету для громадян в Україні на рівні місцевого самоврядування; визначити напрямки розвитку технологій складання бюджету для громадян.

Питання для обговорення:

1. Бюджет для громадян як інструмент забезпечення прозорості бюджетного процесу.
2. Інформація, яка використовується для складання бюджету для громадян.
3. Практика складання бюджету для громадян в Україні на місцевому рівні.
4. Напрямки розвитку технологій складання бюджету для громадян.

Глосарій:

Бюджет для громадян (або громадський бюджет, партисипативний бюджет) – це бюджет складений у доступній, зрозумілій та наочній формі.

Інфографіка (або інформаційна графіка) – це «візуальне подання інформації або даних».

Інфографіка – це добірка зображень і діаграм з мінімумом супровідного тексту, що дозволяє швидко зрозуміти суть теми, яка висвітлюється.

Відкритий бюджет – це спеціальний портал, завдяки механізму якого будь-яка державна установа має можливість зробити зручну й зрозумілу візуалізацію своєї бюджетної інформації.

Література:

1. Бухтіарова А. Г., Дробязко Н. С. Напрями забезпечення прозорості системи публічних фінансів в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. №3. С. 461-464.
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>.
3. Гринчишин І. М. Добробут територіальної громади: фінансове забезпечення в умовах нової парадигми регіонального розвитку / за наук. ред. І. З. Сторонянської; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2020. 380 с.
4. Децентралізація: галузевий діалог / Асоціація міст України. URL: <https://www.auc.org.ua/>.
5. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” від 21.05.1997р. № 280/97-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=280%2F97-%E2%F0>.
6. Закон України “Про відкритість використання публічних коштів” від

15.09.2015 р. №679-VIII URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/183-19>.

7. Кириленко О. П. Формування інституційного забезпечення прозорості бюджетного процесу в Україні. *Фінанси України*. 2017. №8. С. 80-94.

8. Кириленко О. П., Кириленко О. В. Демократизація участі громадян у регіональному управлінні. *Журнал Європейської економіки*. Том 15(№1). Березень 2016. С. 121-138.

9. Латковський П. Принцип транспарентності бюджету як важлива складова безпеки держави. *Юридичний вісник*. 2019. №3. С. 56-62.

10. Місцеві фінанси: підруч. / за ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. 2-ге вид., доп. і перероб. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2015. 448 с.

11. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / О. Кириленко, Б. Малиняк, В. Письменний, В. Русін / Асоціація міст України. К.: ТОВ "ПІДПРИЄМСТВО "ВІ ЕН ЕЙ", 2015. 396 с.

12. Першко Л. О. Теоретико-методологічні аспекти зміцнення та розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації: монографія. Чернігів : НУЧП, 2020. 300 с.

13. Савастєєва О. М. Організація бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика : монографія. Чернігів : ЧНТУ, 2020. 322 с.

14. Соломіна Г. В., Гавриш О. С., Махницький О.В. Забезпечення транспарентності бюджетного механізму в Україні. *Сталий розвиток економіки України*. 2018. №1(38). С. 24-29.

15. Щур Р. І. Фінанси об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації в Україні. Монографія. Тернопіль: Осадца Ю. В. 2019. 394 с.

Практичне заняття № 16

Тема: БЮДЖЕТНА ПРОЗОРІСТЬ: СУТЬ, ЗНАЧЕННЯ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ

Мета: вивчити суть і значення принципу бюджетної прозорості; розглянути нормативно-правове забезпечення бюджетної прозорості в Україні, міжнародні та вітчизняні підходи до визначення рівня бюджетної прозорості; охарактеризувати бюджетні документи і вимоги до інформації; проаналізувати стан бюджетної прозорості в Україні; визначити шляхи підвищення рівня бюджетної прозорості в Україні.

Питання для обговорення:

1. Суть і значення принципу бюджетної прозорості.
2. Моніторинг бюджетної прозорості Міжнародним бюджетним партнерством.
3. Бюджетні документи і вимоги до інформації.
4. Стан бюджетної прозорості в Україні.
5. Моніторинг бюджетної прозорості громадськими організаціями України.

Глосарій:

Принцип публічності та прозорості – інформування громадськості з питань складання, розгляду, затвердження, виконання державного бюджету та місцевих бюджетів, а також контролю за виконанням державного бюджету та місцевих бюджетів.

Прозорість – ступінь відкритості і доступності соціально-економічних та бюджетних документів на всіх стадіях бюджетного процесу.

Участь – стан та можливість участі громадян у бюджетному процесі, практика проведення консультацій із громадськістю, наявність зручного доступу до релевантної та всебічної інформації про результати таких консультацій, про прийняття або відхилення пропозицій громади та депутатів місцевих рад.

Доброчесність – забезпечення права громадян на перед-бачуваність кроків органів влади на різних стадіях бюджетного процесу, належне, своєчасне та завчасне інформування та наявність можливостей для легкого сприйняття інформації.

Література:

1. Бухтіарова А. Г., Дробязко Н. С. Напрями забезпечення прозорості системи публічних фінансів в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. №3. С. 461-464.
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>.
3. Децентралізація: галузевий діалог / Асоціація міст України. URL: <https://www.auc.org.ua/>.
4. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=280%2F97-%E2%F0>.
5. Закон України “Про відкритість використання публічних коштів” від 15.09.2015 р. №679-VIII URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/183-19>.
6. Кириленко О. П. Формування інституційного забезпечення прозорості бюджетного процесу в Україні. *Фінанси України*. 2017. №8. С. 80-94.
7. Кириленко О. П., Кириленко О. В. Демократизація участі громадян у регіональному управлінні. *Журнал Європейської економіки*. Том 15(№1). Березень 2016. С. 121-138.
8. Кириленко О. П., Малиняк Б. С. Унікальний досвід організації публічного звітування про результати використання коштів обласного бюджету: уроки для поширення. *Фінанси України*. 2017. №3. С. 36-50.
9. Латковський П. Принцип транспарентності бюджету як важлива складова безпеки держави. *Юридичний вісник*. 2019. №3. С. 56-62.

10. Місцеві фінанси: підруч. / за ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. 2-ге вид., доп. і перероб. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2015. 448 с.
11. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / О. Кириленко, Б. Малиняк, В. Письменний, В. Русін / Асоціація міст України. К.: ТОВ “ПІДПРИЄМСТВО “ВІ ЕН ЕЙ”, 2015. 396 с.
12. Першко Л. О. Теоретико-методологічні аспекти зміцнення та розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації: монографія. Чернігів : НУЧП, 2020. 300 с.
13. Савастеева О. М. Організація бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика : монографія. Чернігів : ЧНТУ, 2020. 322 с.
14. Соломіна Г. В., Гавриш О. С., Махницький О.В. Забезпечення транспарентності бюджетного механізму в Україні. *Сталий розвиток економіки України*. 2018. №1(38). С. 24-29.
15. Щур Р. І. Фінанси об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації в Україні. Монографія. Тернопіль: Осадца Ю. В. 2019. 394 с.

Практичне заняття № 17

Тема: МІСЦЕВІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Мета: вивчити досвід становлення і розвитку системи місцевих запозичень в Україні; розглянути чинне нормативно-правове забезпечення здійснення місцевих запозичень; охарактеризувати види і форми місцевих позик; розглянути етапи випуску облігацій місцевих позик у разі їх відкритого (публічного) розміщення; вивчити зміст і методи управління місцевим боргом; розглянути місцеві гарантії та умови їх надання органами місцевого самоврядування.

Питання для обговорення:

1. Економічний зміст та види місцевих запозичень.
2. Організаційні засади функціонування і нормативно-правове регулювання місцевих запозичень.
3. Боргова політика органів місцевого самоврядування та управління місцевим боргом.
4. Проблеми та перспективи розвитку місцевих запозичень в Україні.

Глосарій:

Місцеве запозичення – операції з отримання до бюджету Автономної Республіки Крим, обласного чи міського бюджету кредитів (позик) на умовах повернення, платності та строковості з метою фінансування бюджету Автономної Республіки Крим, обласного чи міського бюджету.

Місцевий борг – загальна сума боргових зобов'язань Автономної Республіки Крим, обласної ради чи міської територіальної громади з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок місцевого запозичення.

Гарантований Автономною Республікою Крим, обласною радою чи міською територіальною громадою **борг** – загальна сума боргових зобов'язань суб'єктів господарювання – резидентів України щодо повернення отриманих та непогашених станом на звітну дату кредитів (позик), виконання яких забезпечено місцевими гарантіями.

Обслуговування місцевого боргу – операції щодо здійснення плати за користування кредитом (позикою), сплати комісій, штрафів та інших платежів, пов'язаних з управлінням місцевим боргом. До таких операцій не належить погашення місцевого боргу.

Погашення місцевого боргу – операції з повернення позичальником кредитів (позик) відповідно до умов кредитних договорів та/або випуску боргових цінних паперів.

Управління місцевим боргом – сукупність дій, пов'язаних із здійсненням запозичень, обслуговуванням і погашенням місцевого боргу, інших правочинів з місцевим боргом, що спрямовані на досягнення збалансованості бюджету та оптимізацію боргового навантаження.

Література:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>.
2. Возняк Г. В. Бюджетна політика розвитку регіонів України: сучасна парадигма та орієнтири подальших реформ : [монографія] / НАН України. Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2016. 520 с.
3. Децентралізація: галузевий діалог / Асоціація міст України. URL: <https://www.auc.org.ua/>.
4. Дем'янчук О. І. Економічна оцінка фінансового потенціалу адміністративно-територіальних одиниць і його диспропорції. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. 2019. № 4(109). С. 163-171.
5. Європейська хартія про місцеве самоврядування від 15.10.1985. URL: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=52493&cat_id=51705.
6. Зайчикова В. В. Місцеві фінанси України та європейських країн. К.: НДФІ, 2007. 299 с.
7. Кузькін Є. Ю. Фінансове забезпечення фіскального простору місцевого самоврядування: монографія. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця; ПП «Технологічний

Центр», 2019. 260 с.

8. Максимчук О. Місцеві запозичення як джерело здійснення капітальних видатків місцевих бюджетів. *Світ фінансів*. 2019. № 2(59). С. 98-108

9. Місцеві фінанси: підруч. / за ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. 2-ге вид., доп. і перероб. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2015. 448 с.

10. Пальоха О. В. Науково-теоретичні засади побудови механізму комунального кредитування. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*: науковий журнал. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. №9 (37). С. 147-151.

11. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / О. Кириленко, Б. Малиняк, В. Письменний, В. Русін / Асоціація міст України. К.: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 396 с.

12. Пелехатий А. О. Бюджетна політика у забезпеченні розвитку територій: концептуальні домінанти та напрями модернізації: монографія. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2019. 386 с.

13. Першко Л. О. Теоретико-методологічні аспекти зміцнення та розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації: монографія. Чернігів : НУЧП, 2020. 300 с.

14. Порядок здійснення місцевих запозичень: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2011 р. № 110. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/110-2011-%D0%BF#Text>

15. Щур Р. І. Фінанси об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації в Україні. Монографія. Тернопіль: Осадца Ю. В. 2019. 394 с.

Практичне заняття № 18-19

Тема: ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Мета: вивчити зміст права комунальної власності та склад об'єктів права комунальної власності; розглянути державну політику у сфері житлово-комунальних послуг; розглянути повноваження органів місцевого самоврядування у сфері житлово-комунальних послуг; вивчити особливості організації та управління фінансами підприємств комунальної власності; розглянути особливості організації комунальних унітарних підприємств; визначити особливості формування тарифів на житлово-комунальні послуги; розглянути сучасні проблеми та визначити шляхи реформування житлово-комунального господарства в Україні.

Питання для обговорення:

1. Право комунальної власності та склад об'єктів права комунальної власності.
2. Державна політика у сфері житлово-комунальних послуг.

3. Повноваження органів місцевого самоврядування у сфері житлово-комунальних послуг.
4. Особливості організації та управління фінансами підприємств комунальної власності.
5. Комунальні унітарні підприємства.
6. Тарифи на житлово-комунальні послуги.
7. Проблеми та перспективи розвитку житлового і комунального комплексу територіальних громад.

Глосарій:

Комунальне підприємство – юридична особа, заснована на власності відповідної громади.

Фінансові ресурси комунальних підприємств – сукупність грошових коштів, резервів і надходжень цільового призначення, які перебувають у їх розпорядженні та закріплені на правах оперативного управління чи повного господарського відання і використовуються на передбачені статутном потреби.

Житлово-комунальні послуги – результат господарської діяльності, спрямованої на забезпечення умов проживання та/або перебування осіб у житлових і нежитлових приміщеннях, будинках і спорудах, комплексах будинків і споруд відповідно до нормативів, норм, стандартів, порядків і правил, що здійснюється на підставі відповідних договорів про надання житлово-комунальних послуг.

Література:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>.
2. Децентралізація: галузевий діалог / Асоціація міст України. URL: <https://www.auc.org.ua/>.
3. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” від 21.05.1997р. № 280/97-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=280%2F97-%E2%F0>.
4. Закон України “Про співробітництво територіальних громад” від 17.06.2014 р. №1508–VII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>.
5. Кириленко О. П., Максимчук О. С. Капітальні інвестиції з місцевих бюджетів: сучасна практика та перспективи удосконалення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. №2. С. 5–11.
6. Кириленко О. П., Максимчук О. С. Планування капітальних видатків місцевих бюджетів України: сучасний стан та перспективи удосконалення. *Інтернаука. Серія «Економічні науки»*. 2019. №7. С. 70-76.
7. Місцеві фінанси: підруч. / за ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. 2-ге вид., доп. і перероб. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2015. 448 с.

8. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / О. Кириленко, Б. Малиняк, В. Письменний, В. Русін / Асоціація міст України. К.: ТОВ “ПІДПРИЄМСТВО “ВІ ЕН ЕЙ”, 2015. 396 с.

9. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

10. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

Практичне заняття № 20

Тема: ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Мета: вивчити зміст, завдання і принципи фінансового контролю на місцевому рівні; об’єкти та суб’єкти фінансового контролю; розглянути попередній, поточний і наступний фінансовий контроль; охарактеризувати органи управління, які наділені контрольними повноваженнями у сфері місцевих фінансів; розглянути повноваження органів місцевого самоврядування у сфері фінансового контролю, сутність і роль відомчого і внутрішнього контролю в системі місцевих фінансів; зміст та інструменти громадського контролю на місцевому рівні в умовах демократизації суспільного життя.

Питання для обговорення:

1. Зміст, принципи та завдання фінансового контролю на місцевому рівні.
2. Повноваження органів державного управління у сфері фінансового контролю на місцевому рівні.
3. Відомчий і внутрішній фінансовий контроль на місцевому рівні.
4. Громадський фінансовий контроль і його роль в управлінні місцевими фінансами.

Глосарій:

Фінансовий контроль на місцевому рівні – діяльність суб’єктів контролю, спрямована на попередження та своєчасне виявлення фактів незаконних та неефективних дій у сфері місцевих фінансів і передбачає оперативне прийняття управлінських заходів з виправлення виявлених недоліків, компенсацію заподіяної шкоди та застосування санкцій до винних осіб.

Об’єкти фінансового контролю на місцевому рівні – місцеві бюджети, цільові фонди місцевого самоврядування, місцеві запозичення, комунальне майно та земля, а також фінансова діяльність учасників бюджетного процесу на місцевому рівні та підприємств комунальної власності.

Суб'єкти фінансового контролю на місцевому рівні – органи державного управління, органи місцевого самоврядування, спеціалізовані структурні підрозділи галузевих міністерств, відомств і державних комітетів, фінансові та бухгалтерські служби установ, підприємств і організацій комунальної власності, а також громадяни та громадські об'єднання, які наділені контрольними повноваженнями щодо об'єктів фінансового контролю.

Попередній контроль проводиться до моменту здійснення фінансових операцій, під час яких допускаються або можуть бути допущені порушення.

Поточний контроль здійснюється під час проведення фінансових операцій та є складовою системи оперативного фінансового управління.

Наступний контроль проводиться після проведення фінансових операцій.

Аудит фінансової та господарської діяльності бюджетної установи – форма контролю, яка спрямована на запобігання фінансовим порушенням та забезпечення достовірності фінансової звітності.

Громадська експертиза діяльності органів виконавчої влади – складова механізму демократичного управління державою, який передбачає проведення інститутами громадянського суспільства, громадськими радами оцінки діяльності органів виконавчої влади, ефективності прийняття і виконання такими органами рішень, підготовку пропозицій щодо розв'язання суспільно значущих проблем для їх врахування органами виконавчої влади у своїй роботі.

Література:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>.
2. Возняк Г. В. Бюджетна політика розвитку регіонів України: сучасна парадигма та орієнтири подальших реформ : [монографія] / НАН України. Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2016. 520 с.
3. Децентралізація: галузевий діалог / Асоціація міст України. URL: <https://www.auc.org.ua/>.
4. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” від 21.05.1997р. № 280/97-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=280%2F97-%E2%F0>.
5. Кириленко О. П., Вацлавський О. І. Бюджетний контроль при плануванні місцевих бюджетів. *Світ фінансів*. 2018. №4. С. 40-51.
6. Кириленко О. П., Малиняк Б. С. Унікальний досвід організації публічного звітування про результати використання коштів обласного бюджету: уроки для

поширення. *Фінанси України*. 2017. №3. С. 36-50.

7. Кузькін Є. Ю. Організаційно-економічне забезпечення формування фіскальних повноважень та відповідальності територіальних громад України. *Актуальні проблеми економіки*. 2019. №1 (211). С. 72-81.

8. Місцеві фінанси: підруч. / за ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. 2-ге вид., доп. і перероб. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2015. 448 с.

9. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / О. Кириленко, Б. Малиняк, В. Письменний, В. Русін / Асоціація міст України. К.: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 396 с.

10. Першко Л. О. Теоретико-методологічні аспекти зміцнення та розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації: монографія. Чернігів : НУЧП, 2020. 300 с.

11. Рекова Н. Ю. Економічний аналіз та аудит результатів реалізації політики фіскальної децентралізації: методологія, методи та інструменти: монографія. Краматорськ : ДДМА, 2018. 559 с.

12. Савастєєва О. М. Організація бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика : монографія. Чернігів : ЧНТУ, 2020. 322 с.

13. Соломіна Г. В., Гавриш О. С., Махницький О.В. Забезпечення прозорості бюджетного механізму в Україні. *Сталий розвиток економіки України*. 2018. №1(38). С. 24-29.

14. Щур Р. І. Організаційні засади здійснення фінансового контролю за діяльністю об'єднаних територіальних громад в Україні. *Збірник наукових праць Університету ДФС України*. 2019. №1. С. 295-307.

15. Щур Р. І. Фінанси об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації в Україні. Монографія. Тернопіль: Осадца Ю. В. 2019. 394 с.

Практичне заняття № 21

Тема: КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В УПРАВЛІННІ МІСЦЕВИМИ ФІНАНСАМИ

Мета: визначити основні негативні наслідки поширення корупції у сфері місцевих фінансів; розглянути антикорупційне законодавство в Україні; охарактеризувати корупційні ризики у різних сферах функціонування місцевих фінансів; визначити напрями мінімізації корупційних ризиків та усунення їх негативних наслідків у сфері місцевих фінансів.

Питання для обговорення:

1. Сутність явища корупції та її негативні наслідки у сфері місцевих фінансів.
2. Антикорупційне законодавство в Україні.

3. Корупційні ризики у різних сферах функціонування місцевих фінансів.
4. Напрями мінімізації корупційних ризиків та усунення їх негативних наслідків у сфері місцевих фінансів.

Глосарій:

Корупційне правопорушення – діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність.

Корупція – використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

Неправомірна вигода – грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав.

Правопорушення, пов'язане з корупцією – діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені вимоги, заборони та обмеження, вчинене особою, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність.

Література:

1. Бухтіарова А. Г., Дробязко Н. С. Напрями забезпечення прозорості системи публічних фінансів в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. №3. С. 461-464.
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>.
3. Децентралізація: галузевий діалог / Асоціація міст України. URL: <https://www.auc.org.ua/>.
4. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” від 21.05.1997р. № 280/97-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=280%2F97-%E2%F0>.
5. Кириленко О. П. Формування інституційного забезпечення прозорості бюджетного процесу в Україні. *Фінанси України*. 2017. №8. С. 80-94.
6. Кириленко О. П., Вацлавський О. І. Бюджетний контроль при плануванні місцевих бюджетів. *Світ фінансів*. 2018. №4. С. 40-51.

7. Кириленко О. П., Малиняк Б. С. Унікальний досвід організації публічного звітування про результати використання коштів обласного бюджету: уроки для поширення. *Фінанси України*. 2017. №3. С. 36-50.
8. Кузькін Є. Ю. Організаційно-економічне забезпечення формування фіскальних повноважень та відповідальності територіальних громад України. *Актуальні проблеми економіки*. 2019. №1 (211). С. 72-81.
9. Латковський П. Принцип транспарентності бюджету як важлива складова безпеки держави. *Юридичний вісник*. 2019. №3. С. 56-62.
10. Місцеві фінанси: підруч. / за ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. 2-ге вид., доп. і перероб. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2015. 448 с.
11. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / О. Кириленко, Б. Малиняк, В. Письменний, В. Русін / Асоціація міст України. К.: ТОВ "ПІДПРИЄМСТВО "ВІ ЕН ЕЙ", 2015. 396 с.
12. Першко Л. О. Теоретико-методологічні аспекти зміцнення та розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації: монографія. Чернівці : НУЧП, 2020. 300 с.
13. Рекова Н. Ю. Економічний аналіз та аудит результатів реалізації політики фіскальної децентралізації: методологія, методи та інструменти: монографія. Краматорськ : ДДМА, 2018. 559 с.
14. Савастєєва О. М. Шляхи узгодження інтересів суб'єктів бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах трансформації міжбюджетних відносин. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2019. №6. С. 135-140.
15. Соломіна Г. В., Гавриш О. С., Махницький О.В. Забезпечення транспарентності бюджетного механізму в Україні. *Сталий розвиток економіки України*. 2018. №1(38). С. 24-29.
16. Циммеранн Х. Муниципальные финансы: Учебник / Пер. с нем. М.: Издательство «Дело и Сервис». 2003. 352 с.
17. Щур Р. І. Організаційні засади здійснення фінансового контролю за діяльністю об'єднаних територіальних громад в Україні. *Збірник наукових праць Університету ДФС України*. 2019. №1. С. 295-307.
18. Щур Р. І. Фінанси об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації в Україні. Монографія. Тернопіль: Осадца Ю. В. 2019. 394 с.
19. *Malyniak B. S., Martyniuk O. M., Kyrylenko O. P.* Corruption and efficiency of public spending in states with various public management types. *Economic Annals-XXI: Volume 178, Issue 7-8, Pages: 17-27, September 30, 2019.* URL: <http://soskin.info/en/ea/2019/178-7-8/Economic-Annals-V178-02>
20. *Malyniak B. S., Martyniuk O. M., Kyrylenko O. P.* The impact of corruption on the efficiency of public spending across countries with different levels of democracy. Financial and credit activity: problems of theory and practice. URL: <http://fkd.org.ua/article/view/163927>

Практичне заняття № 22-24

Тема: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ОРГАНІЗАЦІЇ МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ. МІСЦЕВІ ФІНАНСИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Мета: вивчити основні типи систем місцевого самоврядування; розглянути найважливіші міжнародні стандарти та нормативні акти організацій Європейського Союзу щодо організації місцевих фінансів; ознайомитися з нормативними документами міжнародних організацій у сфері державних та місцевих фінансів, публічного сектору, транспарентності державних та місцевих фінансів, фінансового контролю, бюджетної прозорості, участі громадськості у бюджетному процесі; вивчити склад фінансових ресурсів органів місцевої влади зарубіжних країн, доходи і видатки місцевих бюджетів, фінансове вирівнювання та його роль у розвитку територій, місцеве оподаткування, практику комунального кредиту у зарубіжних країнах; вивчити сутність бюджетного федералізму та функціонування системи міжбюджетних трансфертів за кордоном; ознайомитися з особливостями організації фінансів зарубіжних муніципальних підприємств; формами залучення громадян до управління місцевими справами в зарубіжних країнах.

Питання для обговорення:

1. Основні типи систем місцевого самоврядування у світі.
2. Міжнародні та європейські стандарти щодо організації місцевих фінансів.
3. Міжнародні документи щодо ефективного функціонування державних та місцевих фінансів.
4. Міжнародні документи щодо покращення фінансового контролю.
5. Міжнародні документи щодо посилення транспарентності державних та місцевих фінансів.
6. Міжнародні документи щодо активізації участі громадськості у бюджетному процесі.
7. Тенденції формування доходів і здійснення видатків з місцевих бюджетів зарубіжних країн.
8. Фінансове вирівнювання та його роль у розвитку зарубіжних країн.
9. Місцеве оподаткування за кордоном.
10. Світовий досвід здійснення місцевих запозичень.
11. Бюджетний федералізм та його вплив на місцеві фінанси зарубіжних країн.
12. Міжбюджетні трансферти за кордоном.
13. Особливості організації фінансів муніципальних підприємств за кордоном.
14. Форми залучення громадян до управління місцевими справами в зарубіжних країнах.

Глосарій:

Принципи організації місцевих фінансів відповідно Європейської хартії місцевого самоврядування (1985):

- органи місцевого самоврядування повинні мати право на власні фінансові ресурси, якими вони можуть вільно розпоряджатися в межах повноважень;
- обсяг фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування має відповідати функціям, передбачених конституцією або законом;
- принаймні частина фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування повинна формуватися за рахунок місцевих податків та зборів;
- фінансові системи, які складають підґрунтя ресурсів органів місцевого самоврядування, повинні мати диверсифікований і підвищувальний характер;
- захист більш слабких у фінансовому відношенні органів місцевого самоврядування має передбачати запровадження процедур бюджетного вирівнювання;
- органи місцевого самоврядування повинні бути відповідним чином проінформовані щодо порядку виділення їм перерозподілених ресурсів;
- у міру можливості дотації органам місцевого самоврядування мають призначатися не для фінансування конкретних проектів;
- для цілей здійснення позик інвестиційного капіталу органи місцевого самоврядування повинні мати доступ до національного ринку капіталу.

Література:

1. Європейська хартія про місцеве самоврядування від 15.10.1985 р. URL: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=52493&cat_id=51705.
2. Зайчикова В. В. Місцеві фінанси України та європейських країн. К.: НДФІ, 2007. 299 с.
3. Місцеві фінанси: підруч. / за ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. 2-ге вид., доп. і перероб. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2015. 448 с.
4. Циммеранн Х. Муниципальные финансы: Учебник / Пер. с нем. М.: Издательство «Дело и Сервис». 2003. 352 с.
5. Bahl R., Martinez-Vazquez J. Sequencing Fiscal Decentralization / World Bank Policy Research Working Paper 3914. 2006. 47 p.
6. Blochlinger H., Rabesona J. The Fiscal autonomy of sub-central governments : an update. *OECD Network on Fiscal Relations Across Levels of Government*. OECD. Paris. 2009. №9. 20 p.
7. Boyne G. Local government Structure and Performance: Lessons from America. *Public Administration*. Autumn. 1992. P. 333–357.
8. Draman R. Overview of the Budget Process – Government / Legislative Relations and the Role of Information. URL : <http://siteresources.worldbank.org/PSGLP/Resources/RasheedDraman.pdf>.
9. Fiscal Federalism in Theory and Practice / ed. by T. Ter-Minassian. Washington : International Monetary Fund, 1997. 701 p.

10. Fiscal Rules – Anchoring Expectation for Sustainable Public Finance / Approved by C. Cotarelli. Washington, D.C. : International Monetary Fund, 2009. December 16. 72 p.
11. Hankla C. When is Fiscal Decentralization Good for Governance / Georgia State University Atlanta, 2007. 632 p.
12. Hart D. Theories of Government Related to Decentralization and Citizen Participation. *Public Administration Review*. XXXII (special issue, October, 1972). 622p.
13. Intergovernmental Fiscal Transfers: Principles and Practices / ed. by R. W. Boadway, A. Shah. Washington : The World Bank, 2007. 622 p.
14. Musgrave R. A., Musgrave P. B. Public Finance in Theory and Practice. N. Y. : McGraw Hill, 1989. 627 p.
15. Oates W. Fiscal Federalism. N. Y. : Harcourt, Brace, Jovanovich, 1972. 256 p.
16. Rose A. Results-Orientated Budget Practice. *OECD Working Paper*. 2003. № 209. 76 p.
17. Samuelson P. A. The Pure Theory of Public Expenditure. *Review of Economics and Statistics*. 1954. № 4. P. 387–399.
18. Wildavsky A., Caiden N. The New Politics of the Budgetary Process. 3rd ed. Washington, DC : Longman, 1997. 367 p.

ЗАОЧНА ФОРМА

Практичне заняття № 1

Тема: МІСЦЕВІ ФІНАНСИ, ЇХ СУТНІСТЬ, СКЛАД І МІСЦЕ У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ ДЕРЖАВИ

Мета: вивчити основи формування інституту місцевого самоврядування; ознайомитись із основами теорії, функціями та принципами місцевих фінансів; розглянути основні законодавчі документи, які регламентують функціонування інституту місцевого самоврядування в нашій державі; вивчити новітні інструменти організації місцевих фінансів.

Питання для обговорення:

1. Формування інституту місцевого самоврядування і місцеві фінанси.
2. Основи теорії місцевих фінансів.
3. Функції та роль місцевих фінансів.
4. Принципи організації місцевих фінансів та склад місцевих фінансових інститутів.
5. Нормативно-правове регулювання місцевих фінансів.
6. Новітні інструменти організації місцевих фінансів.

Література:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>.
2. Європейська хартія про місцеве самоврядування від 15.10.1985 р. URL: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=52493&cat_id=51705.
3. Зайчикова В. В. Місцеві фінанси України та європейських країн. К.: НДФІ, 2007. 299 с.
4. Закон України “Про асоціації органів місцевого самоврядування” від 16.04.2009 р. №1275-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1275-17>.
5. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=280%2F97-%E2%F0>.
6. Закон України “Про добровільне об’єднання територіальних громад” від 05.02.2015 р. №157-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
7. Закон України “Про співробітництво територіальних громад” від 17.06.2014 р. №1508-VII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>.
8. Закон України “Про відкритість використання публічних коштів” від 15.09.2015 р. №679-VIII URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/183-19>.
9. Кнейслер О., Спасів Н., Кізима Т. Фінанси об’єднаних територіальних громад у фінансовій системі України. *Світ фінансів*. 2020. № 1 (62). С. 8-19.
10. Кузькін Є. Ю. Організаційно-економічне забезпечення формування фіскальних повноважень та відповідальності територіальних громад України. *Актуальні проблеми економіки*. 2019. №1 (211). С. 72-81.
11. Місцеві фінанси: підруч. / за ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. 2-ге вид., доп. і перероб. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2015. 448 с.
12. Циммеранн Х. Муниципальные финансы: Учебник / Пер. с нем. М.: Издательство «Дело и Сервис». 2003. 352 с.
13. Щур Р. І. Фінанси об’єднаних територіальних громад в умовах децентралізації в Україні. Монографія. Тернопіль: Осадца Ю. В. 2019. 394 с.
14. Boyne G. Local government Structure and Performance: Lessons from America. *Public Administration*. Autumn. 1992. P. 333–357.
15. Hart D. Theories of Government Related to Decentralization and Citizen Participation. *Public Administration Review*. XXXII (special issue, October, 1972). 622p.
16. Samuelson P. A. The Pure Theory of Public Expenditure. *Review of Economics and Statistics*. 1954. № 4. P. 387–399.